

UNIVERSITAT D'ALACANT
UNIVERSIDAD DE ALICANTE

↗ **Redes de Investigación
e Innovación en Docencia
Universitaria**

↗ **Xarxes d'investigació
i Innovació en Docència
Universitària**

Volumen
2021

Volum
2021

Redes de Investigación e Innovación en Docencia Universitaria. Volumen 2021

Rosana Satorre Cuerda (Coord.),
Asunción Menargues Marcilla, Rocío Díez Ros & Neus Pellín Buades(Eds.)

Redes de Investigación e Innovación en Docencia Universitaria. Volumen 2021

Organització: Institut de Ciències de l'Educació de la Universitat d'Alacant / Organización: Instituto de Ciencias de la Educación de la Universidad de Alicante

Edició / Edición: Rosana Satorre Cuerda (Coord.), Asunción Menargues Marcilla, Rocío Díez Ros & Neus Pellín Buades(Eds.)

Comité tècnic / Comité técnico:
Cristina Mansilla Martínez
Sergio Andrés Mijangos Sánchez
Neus Pellín Buades

Revisió i maquetació / Revisión y maquetación: Neus Pellín Buades

Primera edició: / Primera edición: octubre 2021

© De l'edició/ De la edición: Rosana Satorre Cuerda (Coord.), Asunción Menargues Marcilla, Rocío Díez Ros & Neus Pellín Buades(Eds.)

© Del text: les autores i autors / Del texto: las autoras y autores

© D'aquesta edició: Institut de Ciències de l'Educació (ICE) de la Universitat d'Alacant / De esta edición: Instituto de Ciencias de la Educación (ICE) de la Universidad de Alicante

ice@ua.es

ISBN: 978-84-09-29261-5

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només pot ser realitzada amb l'autorització dels seus titulars, llevat de les excepcions previstes per la llei. Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra. / *Cualquier forma de reproducción, distribución, comunicación pública o transformación de esta obra sólo puede ser realizada con la autorización de sus titulares, salvo excepción prevista por la ley. Diríjase a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necesita fotocopiar o escanear algún fragmento de esta obra.*

Producció: Institut de Ciències de l'Educació (ICE) de la Universitat d'Alacant / Producción: Instituto de Ciencias de la Educación (ICE) de la Universidad de Alicante

La revisió dels treballs s'ha fet de forma rigorosa, seguint el protocol de revisió per parells / La revisión de los trabajos se ha realizado de forma rigurosa, siguiendo el protocolo de revisión por pares.

EDITORIAL: Les opinions i continguts dels treballs publicats en aquesta obra són de responsabilitat exclusiva dels autors. / *Las opiniones y contenidos de los trabajos publicados en esta obra son de responsabilidad exclusiva de los autores.*

25. Docència trilingüe a la Universitat d'Alacant

Formigós-Bolea, Juan Antonio¹; Dubová, Veronika¹; Mayans Martorell, Joan Cristòfor²; Gallardo-Fuster, Víctor¹; Palmero-Cabezas, María Mercedes¹

¹ *Universidad de Alicante*

² *Generalitat Valenciana*

RESUM

La competència lingüística en diversos idiomes ha esdevingut essencial per augmentar l'ocupabilitat dels estudiants diplomats. Així, doncs, la formació dels estudiants ha d'incorporar el coneixement d'idiomes als objectius finals de cada titulació. Les universitats han desenvolupat estratègies per promoure la competència plurilingüe. Per a contribuir a una millor formació lingüística dels estudiants, en aquest treball s'exposen els resultats d'una experiència amb pràctiques en tres idiomes. Es tracta de pràctiques d'ordinador amb suposats casos clínics, que estan redactats fent servir en un mateix text el castellà, el català i l'anglès. L'experiència s'ha dut a terme en l'assignatura de Microbiologia i terapèutica de les infeccions oculars del grau d'Òptica i en l'assignatura d'Ús i abús de fàrmacs i drogues del grau de Criminologia. A partir dels resultats es conclou que l'experiència ha estat ben rebuda pels estudiants, que semblen oberts majoritàriament continuar fent activitats que combinen diferents llengües en una mateixa assignatura, encara que seria bo delimitar en treballs successius, en quina mesura s'han de combinar llengües en un mateix exercici o si seria millor utilitzar -per exemple- una llengua diferent en cada sessió. En una societat que tendeix al multilingüisme, sembla anacrònic restringir l'ús de les llengües a una per assignatura.

PARAULES CLAU: competència lingüística, multilingüisme, aprenentatge basat en problemes (ABP).

1. INTRODUCCIÓ

Ser europeu no és una qüestió de naixement, sinó de formació (Ohlendorf, 1998, p.7). La política lingüística de la Unió Europea descansa en dos aspectes fonamentals: el multilingüisme i el respecte de la diversitat lingüística de tots els Estats membres. Es considera que el coneixement de llengües estrangeres a un nivell que permeta la comunicació fluida és una de les capacitats bàsiques que ha de posseir tot ciutadà de la Unió Europea per a augmentar les seues oportunitats de formació i d'ocupació (Parlament Europeu, 2021).

En el món hi ha més persones bilingües que monolingües (Díez-Astruga, 2020). Algunes llengües molt esteses en vastes àrees geogràfiques conviuen amb llengües menys utilitzades però que són la llengua materna dels seus parlants. A Espanya, el 13,45% és bilingüe (el 4,54% trilingüe). Aquestes dades són una mica superiors a la Comunitat Valenciana (15,49% i 4,24% respectivament) (INE, 2011)

Actualment existeix una forta demanda de coneixements de llengües estrangeres i de les llengües cooficials en les diferents regions. La demanda social se centra sovint en l'aprenentatge

d'idiomes amb finalitats comercials i d'oci, i en particular en l'anglès per a aquests fins (Consell d'Europa, 2007). La llengua local s'aprén per tres motius fonamentals que poden variar depenent de la zona: motius socials, laborals i d'oci (Buisana & Tesouro, 2014). El percentatge relatiu de cadascun d'aquests motius depén en gran manera de l'entorn social en el qual viu cada individu.

En el cas de l'anglès, siga per la importància del sector turístic o per qualsevol altre motiu, l'aprenentatge de la llengua anglesa es considera essencial per a aconseguir una ocupació, per al desenvolupament professional i, fins i tot, per a millorar la competitivitat del país. Som el país d'Europa que major importància atribueix al coneixement de l'anglès, i no obstant això, som el país d'Europa amb menor competència lingüística en aquesta llengua (Cambridge Monitor, 2016).

L'ús del valencià a Alacant és més controvertit. A pesar que alguns autors asseguren que la llengua valenciana és usada i acceptada a Alacant i, fins i tot, que hi ha motivació social per aprendre-la (Harnafi, 2016), també es troba en la literatura veus discrepants que defineixen a Alacant com el nucli urbà amb major substitució lingüística de tota la comunitat autònoma (Cano Sánchez, 2018) i fins i tot observatoris d'usos de la llengua que afirmen que el domini lingüístic del castellà és pràcticament total (Fundació Nexa, 2019).

La Universitat d'Alacant disposa d'un Pla d'increment del valencià i altres llengües en la docència (PIVALD) que té com a objectiu augmentar la docència en llengües. En el curs 2020-21 s'ofereixen al voltant de 700 assignatures en valencià i altres llengües estrangeres. No obstant això, els estudiants més reticents aconseguen, en moltes ocasions, evitar el contacte amb en anglès i sobretot amb el català.

En aquesta xarxa pretenem comprovar l'acceptació i el potencial ús pedagògic de materials per a pràctiques que combinen les tres llengües. Pretenem comprovar què succeeix quan es força els estudiants a treballar en un entorn multilingüe. La majoria de les classes s'imparteixen en castellà. S'ofereixen més de 700 assignatures en anglès i en valencià, però molts estudiants aconseguen evitar-les. El resultat és que hi ha estudiants que acaben els seus estudis i es troben amb un doble problema: (1) que necessiten un B1 en anglès per a titular i (2) que necessiten coneixements de català si volen treballar en el sector públic. Pretenem forçar un contacte obligatori amb l'anglès i amb el català, que per a molts d'ells serà el primer contacte obligatori amb aquestes llengües. És de preveure que pugua haver-hi rebuig, però es pretén introduir les tres llengües de manera combinada (tots els exercicis amb frases o parts en cadascuna de les llengües) per a veure en quina mesura és acceptat.

Aquest treball inaugura una línia de treball del nostre equip que pretén aconseguir una sèrie d'objectius a curt i mitjà termini: (1) Estimular els estudiants a acceptar l'anglès i el català com a llengües de treball i estudi; (2) Fomentar en plurilingüisme i fer veure als estudiants que el futur (i, de fet, el present) requereix una formació en llengües per a trobar ocupacions de qualitat; (3) Ampliar la visió dels estudiants, perquè assumisquen que la seua formació en *Soft-Skills* -entre les quals es troba el ser competent en diverses llengües- és tan important com els coneixements "científics" que s'adquireixen en l'assignatura; (4) Mostrar als estudiants que la intel·ligència i la vàlua personal es demostren també amb la capacitat d'enfrontar-se a nous escenaris i eixir airós de nous reptes; (5) Posar en pràctica noves maneres de fer el treball en classe per a valorar la seua conveniència i la bondat del

model a fi de repetir l'experiència en anys successius en la pràctica docent quotidiana

Fa temps que es treballa en la idea. Suposem que el model didàctic no agradarà massa al principi, però que després acabarà sent del grat dels estudiants i, segurament, es quedarà com a pràctica docent habitual, almenys en la nostra àrea.

2. MÈTODE

2.1. Descripció del context i dels participants

L'experiència es va realitzar en la Universitat d'Alacant en dues assignatures amb perfils d'estudiants de diferent tipologia com són l'assignatura de "Microbiologia i terapèutica de les infeccions oculars" del Grau d'Òptica i la de "Ús i abús de fàrmacs i drogues" del Grau de Criminologia, en la seua modalitat presencial i en línia. En els tots dos casos, es va realitzar en el context de les "Pràctiques d'ordinador" que s'han de realitzar en cada assignatura.

2.2. Instruments

Per a aquesta experiència es van utilitzar problemes que s'han utilitzat altres anys i que sempre han sigut ben acceptat, amb l'excepció que han sigut traduïts parcialment fins a aconseguir que siguen trilingües, amb aproximadament un terç del text en castellà, un terç en català i un terç en anglès.

També es va utilitzar com a instrument l'aplicació de qüestionaris i formularis de la UA, com s'explicarà més endavant.

2.3. Procediment

En una primera fase es van seleccionar els problemes que s'anaven a administrar. Després de successives reunions de l'equip investigador es va decidir triar problemes que ja han sigut utilitzats amb èxit, però que la traducció parcial a l'anglès o al català exigira dels estudiants un cert grau d'esforç, però que tampoc fora inassolible per a ells.

Els problemes s'han administrat com qualsevol altre per a evitar l'efecte Hawthorne, prèvia advertència de ser trilingüe. En cap moment se'ls va advertir que l'experiència formava part d'un estudi, fins que van haver entregat el problema resolt. Una vegada acabada i lliurada la pràctica resolta és va convidar l'alumnat a respondre una enquesta de satisfacció en línia i després és va fer un breu debat sobre el tema.

En l'enquesta de satisfacció es va preguntar si havia agradat aquesta manera de fer problemes, es va preguntar si consideren que és d'utilitat per a cursos successius, però també es va preguntar -com a pregunta clau- si els agradaria resoldre més problemes d'aquest tipus durant aquest curs. L'experiència ens diu que, a vegades, els estudiants veuen amb millors ulls les innovacions si afecten a uns altres i no a ells mateixos. D'ací la intencionalitat de la pregunta.

A més de les preguntes de resposta tancada, es va plantejar una pregunta oberta perquè els estudiants pogueren expressar lliurement la seua opinió.

Els resultats de l'enquesta de satisfacció es van sotmetre a una anàlisi estadística per a poder quantificar els resultats.

3. RESULTATS

L'enquesta de satisfacció abordava diferents aspectes de l'experiència que es mostren ací un a un.

Quant a les variables de classificació estadística, els estudiants que han participat en l'estudi han sigut majoritàriament dones (71,21%), d'edats compreses entre els 20 i els 24 anys (87,88%). Respecte a la llengua predominant en el seu lloc de residència, el 40,90% viu en una zona teòricament bilingüe, però en la qual predomina clarament el castellà; i el 34,85% viu en una zona on "és freqüent sentir converses en carrer en català". El 24,24% viu en zones oficialment castellanoparlants. L'anàlisi estadística no mostra diferències significatives entre el gènere i la llengua predominant en el lloc de residència.

Quant a la dificultat percebuda dels problemes trilingües, la immensa majoria (86,36%) coincideix que els problemes es van entendre bé o amb un esforç moderat (veure taula 1).

Taula 1: Respostes donades a la pregunta "Valora la DIFICULTAT en comparació amb els problemes "normals" de l'assignatura que estan només en castellà".		
	N	%
Dificultat similar: s'entenia bé.	29	43,94%
M'ha constat UNA MICA entendre-ho, però tampoc ha sigut un drama.	28	42,42%
M'ha costat MOLT entendre-ho, de fet, he hagut de buscar paraules o demanar ajuda.	8	12,12%
M'ha resultat IMPOSSIBLE de fer.	1	1,52%

En la percepció de la dificultat no es troben diferències per gènere, no obstant això, sí que n'hi ha si s'atén el lloc de residència de l'enquestat (veure taula 2). En terme general ha resultat més senzill per a les persones que viuen en zones bilingües i ha suposat un esforç major per a les persones que viuen en zones monolingües.

Taula 2: Respostes donades a la pregunta
 “Valora la DIFICULTAT en comparació amb els problemes “normals” de l’assignatura
 que estan només en castellà”.

Zona de residència	Dificultat similar: s’entenia bé.	M’ha constatat UNA MICA entendre-ho, però tampoc ha sigut un drama.	M’ha costat MOLT entendre-ho, de fet, he hagut de buscar paraules o demanar ajuda.	M’ha resultat IMPOSSIBLE de fer.	Total
Moltes persones parlen català: és freqüent sentir converses al carrer en aqueixa llengua.	69,57%	30,43%	0,00%	0,00%	100,00%
És una zona en la qual EN TEORIA es parla el català, però que en realitat NO s’utilitza molt (ex: Alacant ciutat).	40,74%	40,74%	14,81%	3,70%	100,00%
És una zona catalogada com a castellanoparlant de la Comunitat Valenciana, Catalunya o les Illes Balears.	40,00%	40,00%	20,00%	0,00%	100,00%
Visc habitualment en una comunitat autònoma que NO és ni Catalunya, ni Balears, ni la Comunitat Valenciana.	0,00%	72,73%	27,27%	0,00%	100,00%
Total	43,94%	42,42%	12,12%	1,52%	100,00%

Respecte a la satisfacció amb l’experiència, hi ha una majoria que manifesta que sí que li ha agradat (54,55%) i divisió d’opinions entre els quals diuen que haurien preferit altres alternatives, com a problemes bilingües sense l’anglès (12,12%), sense el valencià (15,15%) o directament només en castellà (18,18%) (veure taula 3).

Taula 3: Respostes donades a la pregunta “t’ha agradat li experiència?”

	N	%
Sí que m’ha agradat	36	54,55%
M’hauria agradat més si fora bilingüe (sense l’anglès)	8	12,12%
M’hauria agradat més si fora bilingüe (sense el valencià)	10	15,15%
Preferisc els problemes sol en castellà	12	18,18%

En aquesta ocasió sí que hi ha diferències per gènere i per lloc de residència. Els homes i les persones que viuen en zones monolingües són els més poc inclinats a l’ús simultanege de diverses llengües (veure taula 4 i taula 5).

Taula 4: Respostes donades a la pregunta “t’ha agradat li experiència? (per gènere)

Gènere	Si que m’ha agradat	M’hauria agradat més si fora bilingüe (sense l’anglès)	M’hauria agradat més si fora bilingüe (sense el valencià)	Preferisc els problemes sol en castellà	Total
Home	31,58%	15,79%	31,58%	21,05%	100,00%
Dona	63,83%	10,64%	8,51%	17,02%	100,00%
Total	54,55%	12,12%	15,15%	18,18%	100,00%

Taula 5: Respostes donades a la pregunta “t’ha agradat li experiència? (per gènere)

Zona de residència	Si que m’ha agradat	M’hauria agradat més si fora bilingüe (sense l’anglès)	M’hauria agradat més si fora bilingüe (sense el valencià)	Preferisc els problemes sol en castellà	Total
Moltes persones parlen català: és freqüent sentir converses al carrer en aqueixa llengua.	69,57%	26,09%	4,35%	0,00%	100,00%
És una zona en la qual EN TEORIA es parla el català, però que en realitat NO s’utilitza molt (ex: Alacant ciutat).	51,85%	7,41%	14,81%	25,93%	100,00%
És una zona catalogada com a castellanoparlant de la Comunitat Valenciana, Catalunya o les Illes Balears.	60,00%	0,00%	20,00%	20,00%	100,00%
Visc habitualment en una comunitat autònoma que NO és ni Catalunya, ni Balears, ni la Comunitat Valenciana.	27,27%	0,00%	36,36%	36,36%	100,00%
Total	54,55%	12,12%	15,15%	18,18%	100,00%

Es va preguntar també als estudiants si havien tingut la necessitat de demanar ajuda o buscar paraules en un traductor automàtic i el resultat va ser molt heterogeni si bé es distingeix una majoria que sí que va haver de buscar paraules en anglès, en valencià o en totes dues llengües (veure taula 6).

Taula 6: Respostes donades a la pregunta “Has hagut de demanar ajuda o que buscar el significat d’algunes paraules?”

	N	%
NO m’ha fet falta: s’entenia bé.	16	24,24%
He hagut de buscar el significat d’alguna paraula en INGLÉS	21	31,82%
He hagut de buscar el significat d’alguna paraula en VALENCIÀ	10	15,15%
He hagut de buscar el significat d’alguna paraula en TOTES DUES LLENGÜES.	17	25,76%
NO he patit: he passat el text sencer per un traductor automàtic.	2	3,03%

Per a comprovar la bondat del procediment en el formulari s’ha inclòs una pregunta sobre la seua opinió si s’hauria de generalitzar els problemes trilingües a totes les pràctiques amb ordinador en cursos successius. El resultat ha sigut favorable, però sense entusiasme. Hi ha hagut més vot a favor (46,97%) que en contra (27,28%), i a un 25,76% li resulta indiferent (veure taula 7).

Taula 7: Respostes donades a la pregunta "Què et sembla si EL CURS QUE VE generalitzem l'ús dels problemes trilingües a totes les pràctiques d'ordinador?"		
	N	%
Em sembla MOLT BÉ	11	16,67%
Em sembla BÉ (a seques)	20	30,30%
Indiferent (ni a favor ni en contra)	17	25,76%
No m'ha agradat l'experiència	11	10,61%
NO ho aconselle en cap cas	7	16,67%

L'actitud cap a aquest procediment didàctic és diferent segons el gènere de l'enquetat, associant-se l'actitud més favorable amb el gènere femení i la més poc inclinades amb el masculí (veure taula 8).

Taula 8: Respostes donades a la pregunta "Què et sembla si EL CURS QUE VE generalitzem l'ús dels problemes trilingües a totes les pràctiques d'ordinador? (per gènere)"						
Gènere	Em sembla MOLT BÉ	Em sembla BÉ (a seques)	Indiferent (ni a favor ni en contra)	No m'ha agradat l'experiència	NO ho aconselle en cap cas	Total
Home	5,26%	36,84%	15,79%	26,32%	15,79%	100,00%
Dona	21,28%	27,66%	29,79%	12,77%	8,51%	100,00%
Total	16,67%	30,30%	25,76%	16,67%	10,61%	100,00%

També s'observen diferències segons el lloc de residència, on es distingeixen les persones que viuen en regions monolingües com les més poc inclinades a aquest model d'innovació docent (veure taula 9).

Taula 9: Respostes donades a la pregunta "Què et sembla si EL CURS QUE VE generalitzem l'ús dels problemes trilingües a totes les pràctiques d'ordinador? (per lloc de residència)"						
Zona de residència	Em sembla MOLT BÉ	Em sembla BÉ (a seques)	Indiferent (ni a favor ni en contra)	No m'ha agradat l'experiència	NO ho aconselle en cap cas	Total
Moltes persones parlen català: és freqüent sentir converses al carrer en aqueixa llengua.	21,74%	43,48%	26,09%	8,70%	0,00%	100,00%
És una zona en la qual EN TEORIA es parla el català, però que en realitat NO s'utilitza molt (ex: Alacant ciutat).	18,52%	25,93%	29,63%	22,22%	3,70%	100,00%
És una zona catalogada com a castellanoparlant de la Comunidad Valenciana, Catalunya o les Illes Balears.	20,00%	40,00%	20,00%	0,00%	20,00%	100,00%
Visc habitualment en una comunitat autònoma que NO és ni Catalunya, ni Balears, ni la Comunitat Valenciana.	0,00%	9,09%	18,18%	27,27%	45,45%	100,00%
Total	16,67%	30,30%	25,76%	16,67%	10,61%	100,00%

Hi ha la possibilitat que els estudiants vegem de manera més positiva que s'implemente una innovació en cursos successius, quan a ells ja no l'estaran cursant. Per això es va afegir una pregunta per a conèixer la seua opinió en l'hipotètic cas hagueren de resoldre més problemes trilingües durant aquest curs (veure taula 10). No obstant això, les respostes van continuar sent favorables cap als models docents multilingües, encara que amb diversitat d'opinions (veure taula 10):

	N	%
Està bé així: un problema que combine diverses llengües.	29	43,94%
Preferisc problemes escrits només en una sola llengua (per exemple: un en castellà, un en anglés i un en català)	26	39,39%
Jo preferisc problemes sol en castellà i si NO apreng més llengües és el meu problema.	11	16,67%

En qualsevol cas, com en els casos anteriors, l'actitud de la dona cap a la innovació és més positiva que la dels homes (veure taula 11). La diferència s'aprecia, sobretot en el percentatge de persones que rebutgen el model (un 31,58% dels homes i un 10,64% de les dones).

Taula 11: Respostes donades a la pregunta "si per a millorar els teus coneixements lingüístics hagueres de fer més problemes en diverses llengües durant AQUEST CURS Què prefereixes?" (per gènere)

Gènere	Està bé així: un problema que combine diverses llengües.	Preferisc problemes escrits només en una sola llengua (per exemple: un en castellà, un en anglés i un en català)	Jo preferisc problemes sol en castellà i si NO apreng més llengües és el meu problema.	Total
Home	31,58%	36,84%	31,58%	100,00%
Dona	48,94%	40,43%	10,64%	100,00%
Total	43,94%	39,39%	16,67%	100,00%

Atés el lloc de residència també hi ha diferències significatives, sent més reticents les persones que viuen en una comunitat autònoma monolingüe (Taula 12).

Zona de residència	Està bé així: un problema que combine diverses llengües.	Preferisc problemes escrits només en una sola llengua (per exemple: un en castellà, un en anglés i un en català)	Jo preferisc problemes sol en castellà i si NO apreng més llengües és el meu problema.	Total
És una zona catalogada com a castellanoparlant de la Comunitat Valenciana, Catalunya o les Illes Balears.	40,00%	40,00%	20,00%	100,00%

És una zona en la qual EN TEORIA es parla el Català, però que en realitat NO s'utilitza molt (ex: Alacant ciutat).	40,74%	40,74%	18,52%	100,00%
Moltes persones parlen català: és freqüent sentir converses al carrer en aquesta llengua.	47,83%	52,17%	0,00%	100,00%
Visc habitualment en una comunitat autònoma que NO és ni Catalunya, ni Balears, ni la Comunitat Valenciana.	45,45%	9,09%	45,45%	100,00%
Total	43,94%	39,39%	16,67%	100,00%

4. DISCUSSIÓ I CONCLUSIONS

L'anàlisi de les respostes negatives mostra que els més reticents al model trilingüe són els residents en altres comunitats autònomes no catalanoparlants i els estudiants de gènere masculí. A la vista d'aquests resultats concloem que l'experiència ha estat -en general- ben rebuda pels estudiants, que semblen oberts majoritàriament continuar fent activitats que combinen diferents llengües en una mateixa assignatura, encara que seria bo delimitar en treballs successius, en quina mesura s'han de combinar llengües en un mateix exercici o si seria millor utilitzar -per exemple- una llengua diferent en cada sessió. En una societat que tendeix al multilingüisme, sembla anacrònic restringir l'ús de les llengües a una per assignatura.

5. REFERÈNCIES

- Buisan, L., & Tesouro, M. (2014). Motius pels quals els immigrants aprenen una segona llengua: el català. *Revista Catalana de Pedagogia*, 81-90. Disponible en: <http://revistes.iec.cat/index.php/RCP/article/view/139260/137982>
- Cambridge monitor 4 (2016): Europa ante el espejo. Disponible en <https://www.cambridge.es/nosotros/cambridge-monitor/europa-ante-el-espejo>)
- Cano Sánchez, V. (2018). Estudio sociolingüístico sobre la situación actual del valenciano en Alicante. Primera aproximación a los usos y actitudes lingüísticas en Mutxamel. Disponible en: https://riuma.uma.es/xmlui/bitstream/handle/10630/15038/TFG_VictoriaCanoS%C3%A1nchez.pdf?sequence=1
- Council of Europe (2007) From linguistic diversity to plurilingual education: guide for the development of language education policies in europe. Descargado de: <https://rm.coe.int/16806a892c>
- Díez-Astruga, P. (2020) Multilingüismo vs. Plurilingüismo y sus implicaciones en los sistemas educativos. Espiral. Revista de la consejería de educación en Bulgaria. Núm 24. Descargado de: <https://sede.educacion.gob.es/publivena/esprial-n-24-revista-de-la-consejeria-de-educacion-en-bulgaria/ensenanza-lengua-espanola/23977>

- Fundació Nexxe (2019). Observatori del Valencià. Llengua que es parla a casa. Regió d'Alacant. Disponible en: <https://fundacionexe.org/observatorivalencia/arees/us-social-del-valencia/1-llengua-que-es-parla-a-casa/1-2-llengua-que-es-parla-a-casa-regio-dalacant/>
- Harnafi, A. (2016). El uso del valenciano, la actitud hacia la lengua y la destreza escrita: Un estudio sociolingüístico sobre el dominio del valenciano de jóvenes alicantinos. Disponible en: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:938382/FULLTEXT02.pdf>
- INE (2012). Encuesta sobre la Participación de la Población Adulta en las Actividades de Aprendizaje (EADA). Año 2011 Resultados por Comunidades y Ciudades Autónomas. Disponible en: <https://www.ine.es/jaxi/Datos.htm?path=/t13/p459/a2011/p06/10/&file=06011.px>
- Ohlendorf, Edmund. La identidad europea como objeto de estudio y enseñanza. En: EDUVINET European Identity. 1998. Versión traducida al Español por Eduardo Díaz en 1999. Disponible en: <http://www.eduvinet.de/eduvinet/es021.htm>
- Parlamento Europeo. Fichas técnicas sobre la Unión Europea – 2021: “la política lingüística”. Disponible en: https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/es/FTU_3.6.6.pdfxxxxccñ`cñ`xcñz